

activity, however joint secret service and operative work of state structures contributed to the severest punishment that was public physical destruction, 15-25-year isolation or life-term eviction to special settlements.

The ramified network of secret service and operative work at liberty and places of imprisonment gave desirable results of the drawn tasks of the whole punitive and repressive system in the fight against gangsterism. Mass arrests, executions and deportations are the results of "effective" cooperation of punishment execution organs with organs of state security in the fight against gangsterism on the western areas of Ukraine in the first postwar decade.

Key words: punishment execution organs, special groups, secret service, exile, eviction.

Стаття надійшла 25 грудня 2013 р.

УДК 349.41

С. С. Сливка

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Досліджено історичне та правове розуміння фінансово-економічного становища західноукраїнських земель у роки Першої світової війни. Проаналізовано основні аспекти фінансового та економічного розвитку 1914–1918 рр. на Західноукраїнських землях у складі Австро-Угорської імперії. Охарактеризовано правові напрями роботи Української парламентської репрезентації в австрійському парламенті, а також діяльність українських громадських організацій щодо розроблення основних напрямів і стратегії фінансово-економічної відбудови краю після Першої світової війни.

Ключові слова: Перша світова війна, економіка, фінансово-економічний розвиток, фінансова система, банківська система, Українська парламентська репрезентація.

Постановка проблеми. Практично усе ХІХ століття та особливо перша половина ХХ століття були для України загалом і для західноукраїнських земель зокрема періодом величезних випробувань. Це було зумовлено складним соціальним, національним і політичним становищем, пов'язаним із перебуванням етнічних українських земель

у складі двох великих імперій, які всіляко намагались перетворити наші землі на власний територіальний та сировинний сателіт.

Впродовж XIX – початку XX ст. у фінансово-економічному розвитку західноукраїнських земель відбулись суттєві зміни, спричинені індустріалізацією та капіталізацією в країнах Західної Європи. Розширились сфери та галузі виробництва, зросли обсяги товарообороту. Розпочала формуватись споживча кооперація, фінансово-кредитна система, зросла кількість банків, товарних бірж тощо.

Однак Перша світова війна ускладнила становище українського населення, котре проживало на територіях двох протидіючих сил – Російської та Австро-Угорської монархій. Це вплинуло і на економічний розвиток українських територій, які володіли потужними природними ресурсами і значним виробничим потенціалом. Особливо постраждала Галичина, яка мимоволі стала епіцентром військових дій, що кардинально відобразилося на її фінансово-економічному становищі.

Стан дослідження. Проблема фінансово-економічного становища західноукраїнських земель у період Першої світової війни в українській історіографії широко не представлена. Проте можна відзначити праці і спогади видатних українських учених – свідків тих доленосних подій, таких як В. Гнатюк, М. Грушевський, Д. Дорошенко, К. Левицький, М. Лозинський, О. Лотоцький, О. Слободич, Є. Петрушевич, М. Чубатий та ін.

Сучасний стан досліджень цієї проблематики представлений у працях О. Вівчаренка, П. Гая-Нижника, Я. Грицака, Т. Гунчака, О. Добржанського, О. Карпенка, Г. Капустян, М. Кобилецького, Г. Ковальчака, В. Кондратюка, М. Костицького, А. Коцура, О. Красівського, М. Кугутяка, В. Кульчицького, Б. Лановика, Н. Лешковича, М. Литвина, С. Литвина, І. Лісної, В. Макарчука, С. Макарчука, Р. Матейка, М. Настюка, К. Науменка, М. Никифорака, В. Осечинського, О. Павлюка, О. Реєнта, О. Рубльова, Б. Савчука, М. Сеньківа, Ю. Сливки, О. Субтельного, І. Терлюка, Б. Тищика, Ю. Тлушца та ін.

Окремим питанням фінансово-економічного розвитку західноукраїнських земель присвячені численні праці діаспорних учених: В. Вериги, Б. Винара, Т. Гунчака, М. Гуцуляка, А. Качора, Ю. Крохмалюка, І. Лисяка-Рудницького, Г. Микитея, І. Нагаєвського, І. Новосівського, Я. Пришляка, М. Стахіва, І. Хоми, Л. Цегельського, М. Шаповала, В. Шевчука, С. Ярославина та ін.

Зарубіжна історіографія з такої проблематики найбільш широко розкрита у роботах І. Бейлі, В. Голубничого, Т. Домбковського, Г. Ел-

мера, Г. Кляя, М. Клімецького, М. Козловського, Т. Коромоша, Т.-А. Ольшанського, Е. Пристера, Г. Тьорнера, Я. Хонігсмана, М. Ястребова та ін.

Мета статті – історико-правовий аналіз фінансово-економічного становища західноукраїнських земель у роки Першої світової війни.

Виклад основних положень. Початок Першої світової війни змусив українських політиків шукати шляхи для реалізації ідеї побудови на західноукраїнських землях незалежної держави. З метою організації та координації національно-визвольного руху було створено низку політичних організацій (Головна Українська Рада, Загальна Українська Рада – *авт.*), які трансформувались у більш потужну та впливову Українську парламентську репрезентацію, що представляла інтереси українського населення в австрійському парламенті.

Особливої активності діяльність українських депутатів в австрійському парламенті набула під час подій Першої світової війни. Упродовж 1915–1916 років усі українські послы Галицького сейму та рейхсрату задекларували чіткі вимоги щодо створення на теренах Австро-Угорщини української автономної області. В рамках Української парламентської репрезентації проводились постійні засідання та наради, метою яких була розробка концептуальних засад державно-політичного та фінансово-економічного розвитку західноукраїнських земель.

Оскільки територія західноукраїнських земель, що перебувала під владою Австро-Угорської монархії, була одним із головних театрів військових дій Першої світової війни, це, безперечно, вплинуло і на фінансово-економічний розвиток регіону. Тільки у 1914 р. «було зруйновано понад 40% господарських і житлових будівель, більше 1,5 тисячі будинків і споруд фабрик і заводів. Навіть стратегічно важлива нафтова промисловість знизила видобуток на одну третину» [1, с. 183]. Була практично знищена промисловість, занепало сільське господарство, низка підприємств припинили роботу.

Зазнало кризи і пріоритетне нафтове виробництво, яке мало суттєвий вплив на формування політики західноєвропейських держав, а також США і Канади щодо Східної Галичини, адже на її території не бракувало природних багатств і корисних копалин, серед яких найбільшу зацікавленість для іноземних інвесторів становила нафта.

Під час воєнних дій восени 1914 року було знищено багато населених пунктів Буковини, Тернопільської і Львівської областей. Про-

мислове і сільськогосподарське виробництво в цих районах повністю занепало [2, с. 216]. У Золочівському районі були майже зовсім знищені лісопильні та спиртогорілчані заводи. Ходорівський цукровий завод був спалений. Запаси готової продукції і сировини були розграбовані. В Чернівецькому районі були повністю знищені 4 винокурні, 2 спиртоочисні, цукровий, нафтоперегінний заводи, 14 млинів [3]. «В районах Коломиї, Снятина, Сарн значна частина промислових підприємств була зруйнована або спалена. Промислове і сільськогосподарське виробництво в цих районах повністю занепало» [2, с. 216].

У результаті Першої світової війни економіка Галичини знаходилась в катастрофічному стані. І справді, «більшість лісових підприємств, млинів, нафтопереробних і спиртових заводів зупинили виробництво...

Під час війни було спалено більше 530 тис. житлових будинків... Шкода, нанесена Першою світовою війною, за підрахунками уряду ЗУНР, була оцінена в 6 млрд. корон у цінах на 1 листопада 1918 року» [4, с. 137–138].

Насамперед дезорганізація економіки вплинула на фінансово-кредитний обіг. За кілька днів до початку війни львівські, чернівецькі, мукачівські банки припинили вести облік векселів. Портфель нереалізованих цінних паперів збільшувався щодня. Так, у березні 1914 р. облік векселів у Львівському філіалі австрійського банку «Кредитанштальт» становив 3 588 045 крон. В липні – першій половині серпня дисконт векселів майже припинився [5, арк. 26]. Це неминуче призвело до кризи усєї банківської системи та зниження індексу ділової активності.

Відмова банків купувати векселі до строку їх погашення різко затримала обіг капіталу, спричинила паніку серед ділових кіл, яка посилилась унаслідок відмовлення банків виплачувати грошові вклади. Все це призвело до зниження рівня ділової активності у промисловому виробництві та торгівлі [2, с. 210].

Слід також зазначити, що перед війною (1914–1918 рр.) майже всю банківську систему Західної України контролювали австро-угорські та німецькі банки. Останні могли розпоряджатися не лише коштами своїх філій, а й грошовими ресурсами всіх приватних банків Західної України.

Сільське господарство також було підірвано: проводилися численні реквізиції рогатої худоби, зерна і фуражу, значна частина земель

через нестачу робочих рук і посівного матеріалу була необроблена [6, с. 27].

Перша світова війна ще більше ускладнила економічне становище, довела господарство краю до руїни, а населення – до страхотливих злиднів і голоду.

Після трьох років війни економічно й фінансово слабка промисловість західноукраїнських земель була зруйнована. Без необхідного обладнання й сировини, кваліфікованої робочої сили вона не забезпечувала й четверту частину довоєнного виробництва продукції.

Всього, за даними різних експертних комісій, збитки, завдані війною господарству краю, сягнули 1–3 млрд крон [7, с. 92].

Важкого удару зазнала українська кооперація, яка була важливим чинником фінансово-економічного розвитку краю. Зазначимо, що кооперативний рух на західноукраїнських землях був обумовлений процесами капіталізації в такій важливій для українського населення сфері, як сільське господарство, адже відомо, що більшість земель регіону мала сільськогосподарське призначення. Отож, кооперація для західноукраїнського населення була своєрідним засобом боротьби проти іноземного захоплення ринків збуту.

Українська спільнота усвідомлювала, що для того, аби ефективно використовувати власні кошти для господарювання, відкриття і діяльності крамниці чи іншого підприємства, необхідно створювати свої банки, ощадні спілки, позичкові спілки, кредитні товариства, парцеляційні банки.

Найбільше відзначились у процесах розвитку кооперативного руху товариства «Просвіта» та «Сільський господар», які і в подальшому виконували значну роль у підготовці фахівців фінансово-економічного профілю і під час існування Західноукраїнської Народної Республіки, і в період перебування уряду ЗУНР в екзилі.

Найбільш типовою формою для західноукраїнської кооперації в період перебування у складі Австро-Угорської імперії була кредитна кооперація. Це пояснюється тією обставиною, що кредит був найбільш оптимальною формою існування кооперативів та їх фінансово-економічного розвитку.

Саме це спричинило суттєве збільшення вкладів населення в різноманітні кредитні організації. Така тенденція, пов'язана із ростом кредитних спілок, посприяла утворенню Крайового кредитного союзу, який об'єднав і підпорядкував собі значну частину українських кредитних кооперативів. Із заснуванням кредитного союзу, на нашу

думку, значною мірою на західноукраїнських землях поживався кооперативний рух.

На початку ХХ ст. у Західній Україні налічувалось усього понад тисячу різних фінансових закладів (охоплюючи ощадні каси, позичкові товариства, кредитні кооперативи тощо).

Саме тому, зважаючи на надважкий економічний стан, у якому опинились західноукраїнські землі, Українська парламентська репрезентація та товариство «Сільський господар» висувають до австрійського уряду низку вимог економічного і політичного спрямування, що ще раз засвідчує бажання мати власну державу і господарювати на своїй землі. Серед вимог були такі, що стосувались затвердженнь плану фінансово-економічної відбудови краю, а також заклики «уложити для Східної Галичини окремих бюджет для відбудови» [8, с. 589–590]. Ці вимоги засвідчували державотворчі прагнення українських політиків щодо створення незалежної держави із власним бюджетом, розгалуженою системою виробництва, потужними банківською, податковою системами, чіткою структурою органів державної влади та місцевого самоврядування.

У таких непростих умовах у Львові у березні 1917 року пройшов з'їзд, який ініціювався українськими політичними та громадськими об'єднаннями і був присвячений економічним питанням, зокрема господарській відбудові краю. В кінці з'їзду були прийняті резолюції, в яких делегати, зокрема, домагались «виплати в готівці нашим селянам належностей за воєнні чинитьби; підвишки причинків для родин, покликаних до війська; помочи для селян при оброблюванні їх ґрунтів; забезпечення средств поживи аж до слідуучи жнив; обмеження примусу при роботах на панських ланах, щоби селяни могли обробляти насамперед свої ґрунти; відбудови селянських господарств в Східній Галичині... В кінці рішено візвати на наші господарські організації по повітах, щоби відновили свою діяльність» [8, с. 532–533].

В другій половині 1917 року Українська парламентська репрезентація та товариство «Сільський господар» висувають до австрійського уряду низку вимог, зокрема:

«1) розмір воєнних знищень і розложення краю вимагають утворення для Східної Галичини окремої Централі відбудови з осідком у Львові;

2) для ефективності відбудови треба, щоби населення само участувало у відбудові краю – в комітетах по громадах і повітах, як також при централі;

3) відбудову та нагляд проводять економічні організації «Сільського господаря»;

4) провести репатріацію евакуованої людності рази з худобою в Східну Галичину до місць осідку, щоб провести осінні засіви;

5) зібрати будівельний матеріал для відбудови населення краю;

6) Централія має уложити для Східної Галичини окремий бюджет для відбудови і т.д.» [8, с. 589–590].

3 серпня 1917 року у Львові відбулися збори представників українських економічних установ, на яких було прийнято статут Української Економічної Ради, яка повинна була дбати за економічні інтереси краю.

Подальшим етапом діяльності щодо економічної відбудови краю стало проведення у Львові в листопаді 1917 року загального господарського з'їзду, в якому брали участь делегати Української парламентської репрезентації, центральних і повітових економічних організацій, делегати філій «Сільського господаря» та просвітніх товариств. Проте завершити справу до кінця так і не вдалось через постійне небажання австрійського уряду надати допомогу в питаннях фінансово-економічної відбудови Східної Галичини.

Варто зазначити і те, що українські політики, знаходячись у Відні, розуміли важливість підготовки високопрофесійних кадрів, дивлячись у майбутнє.

Тому, 1915 р. у Відні був організований «Перший український кооперативний курс», на якому викладались дисципліни: «Історія і засади кооперації; закон кооперативний; засади та організація спілок системи Райфайзена; наука про податки; наука про торгівлю і векселі; бухгалтерія та ін.» [9, с. 127].

Висновок. На початку ХХ ст. у фінансово-економічному розвитку західноукраїнських земель відбулись суттєві зміни, спричинені індустріалізацією та капіталізацією в країнах Західної Європи; розширились сфери та галузі виробництва, зросли обсяги товарообороту; розпочала формуватись споживча кооперація, фінансово-кредитна система, зросла кількість банків, товарних бірж тощо. Однак за роки Першої світової війни фінансово-економічний потенціал західноукраїнських земель був практично знищений.

Незважаючи на це, західноукраїнські землі володіли потужним економічним потенціалом, природними ресурсами, що давало надію на відбудову краю.

Доцільно констатувати, що без політичної незалежності Українська держава не мала змоги повноцінно фінансово-економічно розвиватися задля зміцнення власного суверенітету.

-
1. Ковальчак Г. І. Економічний розвиток західноукраїнських земель: монографія / Г. І. Ковальчак – К.: Наукова думка, 1988. – 250 с.
  2. Хонігсман Я. С. Проникнення іноземного капіталу в економіку Західної України в епоху імперіалізму (до 1918 р.). / Я. С. Хонігсман – Львів: вид-во Львівського ун-ту, 1971. – 252 с.
  3. ЦДІАК. – Ф. 361. – Спр. 325, арк. 29; Спр. 1182, арк. 49; Спр. 1188, арк. 2.
  4. Макарчук С. А. Українська республіка Галичан. Нарис про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.
  5. ЦДІАЛ. Фонд 574 «Австрійський кредитний заклад для торгівлі та промислу. Львівська філія». – Опис 1. – Спр. 164.
  6. Лісна І. С. Становлення державності в Галичині (1918–1923 рр.) / І. С. Лісна – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 89 с.
  7. Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Інститут українознавства НАНУ; Видавнича фірма «ОЛІП», 1995. – 368 с.
  8. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918 / К. Левицький. – Львів, 1930. – Ч. 3. – 776 с.
  9. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. Ч. 1 / К. Левицький – Львів, 1929. – 285 с.
  10. Павленко Ю. В. Українська державність у 1917–1919 рр. (історико-генетичний аналіз) / Ю. В. Павленко, Ю. О. Храмов – К.: Манускрипт, 1995. – 261 с.

Сливка С. С. Фінансово-економічне становище західноукраїнських земель в роки Першої світової війни: історико-правовий аспект.

Исследуется историческое и правовое понимание финансово-экономического состояния западноукраинских земель в годы Первой мировой войны. В статье проанализированы основные аспекты финансового и экономического развития в период с 1914 по 1918 годы на западноукраинских землях в составе Австро-Венгерской империи.

Характеризуются правовые направления работы Украинской парламентской репрезентации в австрийском парламенте, а также деятельность украинских общественных организаций по разработке основных направлений и стратегии финансово-экономического восстановления края после Первой мировой войны.

Ключевые слова: Первая мировая война, экономика, финансово-экономическое развитие, финансовая система, банковская система, Украинская парламентская репрезентация.

Slyvka S. S. Historic and legal principles of the financial and economic policy realization in the western ukrainian national republic

The given article is dedicated to the research of historic and legal principles of financial and economic policy in the Western Ukrainian National Republic. The main stages of the establishment of the financial and economic apparatus of the Western Ukrainian National Republic in 1918–1919 were analyzed as well as its role in the formation of the financial and economic policy. The legislation of the government and management of the Western Ukrainian National Republic as well as regulatory and legal deeds which regulate the powers and jurisdiction of the government and management in the sphere of finance and economic have been characterized.

Key words: *Western Ukrainian National Republic, financial and economic policy, state secretariat of the Western Ukrainian National Republic, finance, tax system, land reform.*

Стаття надійшла 26 березня 2014 р.